

~~688/11.~~

Бібліотека: „Новий Світ” Ч. 11.

Дамян Бориско.

Соціялізм а Релігія



Людство.

Соціялізм.

Монреал, 1916.

Накладом Ів. Гниди. — З друкарні „Новий Світ”.

215 9211.14

50h

ДРУКАРНЯ „НОВИЙ СВІТ”

ВИКОНУЄ

всякі друкарські роботи, як: оголошення, тікети, коверти, книжки і т. п. гарно і точно по уміркованій ціні.

~~На провінції виконує сейчас.~~

Заходіть на 173 Clarke St. Монреал

Письма шліть на адресу:

NOWYJ SWIT, Box 1051, Montreal, Canada

ЧИ ВИ є ПЕРЕДПЛАТНИКОМ „НАРОДНОЇ ВОЛІ”?

Коли ще сеї часописі не передплачуєте, то зачин'ять передплачувати сейчас.

„НАРОДНА ВОЛЯ“ є одною з найбільших українських часописій в новім і старім краю.

„НАРОДНА ВОЛЯ“ виходить три рази тижнево — вівторок, четвер і суботу.

„НАРОДНА ВОЛЯ“ подає цікаві новини американські, краєві, суспільно-наукові розвідки і все, що дотичить життя українського робочого народу в Америці і на Україні.

ПЕРЕДПЛАТА ВИНОСИТЬ:

До Канади і Старого краю на рік . . . \$3.00
“ “ на пів року . . . \$1.50

В Злучених Державах на рік \$2.50
“ “ на пів року \$1.25

Гроші враз з замовленем висилайте на адресу:

NARODNA WOLA, 524-530 OLIVE ST., SCRANTON, PA., U. S. A.



10

Дамян Бориско.

Раг'ю 198-1150

10.898.

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

Соціалізм а Релігія.

Віра е зачадженем народа.

Маркс.

ВСТУП.



В соціалістичній літературі до тепер не богато писало ся про се, яке становище займають або повинні займати соціалісти супроти віри. В урядових заявленах соціалістичних партій звичайно говорить ся, що соціалізм не має нічого спільного з вірою, що віра е приватною, особистою справою кожної людської одиниці, а як соціалісти і виступають проти церкви, то не задля її віри, а тому, що церква стоїть по стороні старого ладу суспільного. А що головним завданем соціалістичного руху е повалене сього ладу, тому ніхто й не повинен-би ляти соціалістів за безбожність, а хиба за їх політичні та суспільні переконання. Таке е становище урядового соціалізму у всіх краях, з виїмкою одної Англії, де Соціалістична Партія съміло і отверто говорить, що „соціалізм, як фільософія і як форма суспільства е запереченем віри”.

Ся партія може заняти таке становище в справі віри тому, що більшість її членів е такого переконання; ті-ж з англійських робітників, що е також соція-

ЛЬВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ И-55940

Львівська державна
наукова бібліотека
№ 6519 6569

лістами, але вважають віру „справою приватною” або згідною зі соціалізмом — вони є згуртовані в Партиї Соціально-демократичній; ще інші, які не є соціалістами, мають свою Независиму Робітничу Партию, а крім того є ще товариства вольнодумців, однак з капіталістичними засадами в справах щоденного життя.

В усіх других краях є звичайно одна соціалістична партія, до якої належить кождий робітник, що зрозумів несправедливість старих порядків на сьвіті. А що-до віри, то одні вірують, другі не вірують, так що партія не може під тим зглядом прийти до єдності і полишає віру на боці, а веде боротьбу з церквою і попами. А хоч де куди є й дві соціалістичні партії, як приміром в Зл. Державах і Канаді, то ріжниця між ними є не задля віри, а задля теорій і способів, яких кожда партія придержується в революційній пропаганді.

Подібний стан істнує і між українськими соціалістами; лицемірна фраза „віра є справою приватною” вкрала ся і до української соціалістичної літератури в перших роках соціалістичної пропаганди між нашим робітництвом, та ще й сьогодні є такі, що вважають сю фразу помічною в агітаційній роботі між темними і побожними робітниками. Щоби таке лицемірство справді помогало в навертаню людей до соціалізму, ми зовсім слушно можемо сумнівати ся, а глянувши на нього з морального погляду, побачимо, що, як сказав Драгоманов, — неправда, не освіта — і покинемо таку езуїтську тактику.

Темному чоловікови можна сказати щонебудь і він повірить, не питавши за доказами. В сей спо-

сіб ширить ся віра. Соціалізм, оснований на розумі і науці, так ширити не дасть ся: тут усе треба поставити в съвітлі правди, розуму, примінити до практичного щоденного житя і шукати для соціалізму прихильників не між людьми, що вже з природи є капіталістичної вдачі (чоловік вже з уродження має склонність в сей або в той бік, до съвітла або до темряви), але між тими, що є жадні правди і справедливості.

В отсій розвідці ми приглянемо ся тій вірі, яку попи проповідують по церквах, розважимо її основи і походжене, та скільки в ній є правди, а скільки видумки або й чистої брехні. А що в теперішніх часах ми маємо до діла виключно з вірою християнською, тому і ся розвідка займається головно наукою, на якій опирається християнство. Маємо прецінь „християнських соціалістів”, які твердять, що Христос був першим соціалістом і що Біблія має рівну вартість з „Капіталом“ Маркса — отже треба-би заглянути в сю „священну“ книгу і пошукати того соціалізму, який ніби-то мав проповідувати тесля з Назарету ще перед двома тисячами роками. Можливо, що наші побожні товариші партійні кажуть правду, а можливо також, що сей біблійний соціалізм є тільки привидом і незрозуміннем Біблії — побачимо.

I.

ОСНОВИ РЕЛІГІЇ.

Щоби зрозуміти відносини між соціалізмом і релігією, нам перш усього треба мати добрі зро-

зуміннє того, на чім основується сама релігія. Знаючи вже, що се таке соціалізм, ми також мусимо знати, чим є релігія, з чого вона походить і до чого вона стремить.

За походженем релігії, подібно як за походженем самого чоловіка, треба шукати в минувшині людського роду, яка є записаною в історії. „Історія — говорить Маркс — була вже доволі пояснювана при помочи релігії, а ми візьмім ся зрозуміти релігію при помочи історії”.

Учені люди, як також подорожні і місіонари, що мали нагоду сходити ся і пізнавати такі народи, що ще й сьогодня живуть способом передісторичного чоловіка, говорять у своїх записках, що найдавнішою релігійною формою є віра в духів померших своїків. Сю першісну релігію названо анімізмом, яка згодом розширила ся в сей спосіб, що бачила духів не лише поза неживими тілами небіщиків, але й в живих істотах, а навіть і в річах, які ніколи не показують жадних признак життя.

З того бачимо, що основою ідеєю релігії є віра в продовжене життя по смерти. Се є властиво еї практична сторона, що йде в парі з вірою в істноване надприродних істот, сильніших і розумніших від чоловіка, а з якими він старається жити в приязні і придбати собі їх поміч в житевих заходах. Першісний чоловік жив серед сеї самої природи, що й ми живемо, однак він бачив сї іншими очима і розумів, а властиво не розумів, в інший спосіб, як цивілізовані люди в наших часах. Його думане і бесіда були формовані у дуже вузоньких рамках; наука і наукові розсліди природи були незвісними: не було нї промислу, нї літературу — вза-

галі нічого, що могло-б причинити ся до зрозуміння природних явищ. Тому, як трафило ся щось надзвичайного в житю чоловіка або в окружаючій його природі, здивоване і страх огортали його, бо при своїм незнанню і задля браку досьвіду не розумів нї причин таких явищ, ані не знов, яких наслідків треба йому сподівати ся. Такі річи як смерть, непримітність, привиди, божевілле і сон, були завсігди загадкою для неосвічених людей і наводили їх на дорогу всіляких вірувань і найвніх дитячих теорий. Явища сил природи в очах таких людей видаються ся діяльністю якихсь невидимих істот, що мають такі самі прикмети що й чоловік, але будучи невидимими тим самим сповняють людей боязнь і чинять їх релігійними.

Первісний чоловік нічого так не бояв ся, як духів. Він вірив, що дух умершого може вернути назад до тіла і тому бояв ся мерців. Небіщиків ще й тепер закопують глибоко в землю і кладуть на гробах щось тяжкого, камінний памятник чи хрест, не лише щоби вшанувати пам'ять помершого, але також, може й не думаючи про се, щоб не дати йому добути ся зпід землі і страшити живих. Щоб мерцям не кучило ся в гробі, то наші предки закопували разом з ними ті предмети, які небіщики уживали в житю найчастійше, а на гробах ставили їду і напитки для них, щоби тільки не вставали і не турбували живучих.

Люди у своїй темності переносили свої власні прикмети і думки в окружаючу їх природу і уявляли собі, що усе на світі є ділом духів, з якими треба старати ся жити в приязні і не грішити, себто не чинити нічо такого, що могло-б їм не подо-

бати ся. З тих передісторичних часів походить також віра в чари, чуда, ворожбицтво і всілякі забобони, що їх ще й сьогодня стрічаемо у кожного народа на світі. Цивілізація і культура ще не є на стільки сильні, щоби викорінити з людських умів се, чим вони насякли протягом довгих віків і що даліше піддержує в них релігія.

Релігія, яку проповідують сьогодня по церквах, не є нічим іншим, а тою самою темнотою первісного чоловіка, яка веліла йому шукати розвязки усіких явищ в житю і природі у віруваннях в душів і в чуда. Тому й Біблія, на якій основується християнство, не є жадним божим обявленем, а звичайною книжкою, в якій списано стародавні вірування зуміш з уривками з жидівської історії враз з моральними та фільософічними теоріями давніх часів. І яко факт, то Біблію годить ся звати не обявленем божим, а людською темнотою, з якої походить і на якій основується ся релігія.

II.

ОСНОВИ СОЦІЯЛІЗМУ.

Як релігія опирається на невіжестві і сліпій вірі в незнане, таємничі і видумані, так знов соціалізм основується на науці, досвіді, а головно на почуваннях справедливости, братерства і незалежності єдності людського роду на землі. Коли релігія натягає свій духовний карк, щоби побачи-

ти се, що знаходить ся поза межами природного і зрозумілого, або потішає себе і лякає розкошами і терпіннями в мнимим життю позагробнім, то соціалізм звертає свою увагу на звичайне буденне життя і основує свою науку в межах матеріального добра-буту і моральної щирості.

Так — соціалізм є страшенно моральний і отвертий. В релігії моральність полягає на тім, щоби одиниця осягнула „спасення” і щастє; соціалізм має на увазі загал і обставини, серед яких загал жись, та бачить щастє одиниці у справедливім і братерськім ладі суспільнім, який дає їй задоволення і не кидає у пропасть зневіри і отірчення, а тим самим не каже їй шукати щастя у видуманім життю по смерті. Соціалізм займається ся виключно житем дочасним, матеріальним. Інакше не може бути — іншого життя, крім того яке бачимо в нас і кругом нас, ми не знаємо, а воно таке гарне, таке повне чудових прикмет і цікавих об'явів, що в нас не повинно бути ні часу, ні охоти до шукання і видумування таких річей, в які ми можемо лишень вірити і ними себе дурити і туманити. Інстикт релігійний, себто ся природна склонність чоловіка до пізнавання тайн

природи, доперва в соціалізмі знайшов правдиву і задоволячу почву і може розвивати ся на засадах розуму і науки для добра і усовершення людського роду.

Соціалізм, як його знаємо сьогодня, основується ся на двох річах: на науковій правді і на науковій моральності, в якій справедливість є першою і найважнішою чеснотою. Наукова правда в приміненю до людського житя показує, що головним чинником в тім житю є справи економічні, значить, усе те, що дотичить потреб людського тіла. Ся правда називається в науковій мові економічним детермінізмом і вважається одним з основних законів, після яких уладжене людське жите. Економічний детермінізм твердить, що в історії так одиниці як і цілого народа головну роль грає се, в який спосіб людське жите є піддержане і хоронене. В тім згляді головну роль грає спосіб, в який люди продукують і розділюють поміж себе потрібні для житя річі. Продукція і дістрібуція достатків є підвалинами, на яких спочиває ціла суспільна будівля; ті два чинники надають подобу і характер даній суспільності і є основними причинами всіх подій, про які читаємо в історії людського роду. Та-

кий погляд на історію називається матеріялістичним розумінням історії, що є протиставленем до ідеалістичного або релігійного пояснювання історичних випадків.

Таке становище соціалізму дало притоку його ворогам, що вони називають соціалістів людьми без висших думок і без всього того, чим чоловік ріжнить ся від нерозумної зъвірини — не видячи, що власне соціалізм заставляє людий до думаня і до пізнавання житя, яким воно є в дійсності. Тільки думанє на основах природних законів, їх пізнаванє і користованє ся ними підносить чоловіка понад уровень зъвіра і ставить його на шляху ідеалу. А головним ідеалом людства є соціальний поступ — усовершуванє відносин між людьми в їх щоденнім житю і усуванє зъвірячої боротьби о істнованє між одиницями. Що-ж найвиднійше ставить чоловіка понад зъвіря, се уживанє струментів. Після того, який де розвиток на полі промисловім і фабричнім, які де машини, уліпшепя і улекшеня в людській праці, після того ми міряємо поступ і цивілізацію. Ніхто не назове культурним і цивілізованим такий народ, що в нього богато церков і він сам глибоко релігійний, забобонний і суєвірний;

се знайдемо і в дикунів і такі прикмети є зовсім природними там, де чоловік переходить зі стану недумаючої звіринини у стан розумовання і виріжнювання. Вірити, се є перший і найлекший спосіб думання; у вірі всякі питання і сумніви не мають місця і через те не завдають голові ніяких трудностей і тягарів. Проте релігійність є першою фільософією чоловіка, його першою спробою самостійного думання над тим, що бачить кругом себе і що відчуває в собі.

Пізнаючи себе і природу, люди поводили приходити до заключення, що релігія є недостаточним поясненем сьвіта, чимось темним і дитячим, негідним істоти розумної і стремлячої до знання і правди. Саму релігію піддають критиці, значить, приглядають ся їй розважно і шукають в ній правди та порівнюють її науку з тими висновками, які їм подають спостереженя і досвіди в щоденнім житю. Така релігійна критика хоч і ставить собі за ціль погодити релігію з розумом і наукою, в дійсності веде людей до щілковитого зірвання з нею, бо не знаходить в релігії нічого, що дало-б ся погодити з людським розумом. Люди перестають бути віруючими дітьми, покидають мрії про рай і пек-

ло, а пізнавши сили і закони природи, беруть ся до будовання раю на землі, стають до боротьби з усім тим, що тримає їх в пеклі неволі і цужди. Під хату житя дають нові основи: на місце старих зрадливих основ релігії підсугають тверді, правою випробовані, основи соціалізму.

Як сон і дійсність, так релігія і соціалізм ріжнят ся між собою. Що в релігії вважається головною цілю людського життя, се в соціалізмі сходить до значіння забавки і поезії. Соціалізм не журить ся тим, де люди йдуть по смерти — він приглядається, як люди ходять за життя. Соціалізм не роздумує над блеском і красою палат, в яких розкошують праведники в небі — він звертає нашу увагу на факт, що на землі не мешкають в палацах ті, що їх будують. Соціалізм не завдає собі питання, як смакує амброзія і нектар, якими живуть святі в небі — він стремить до того, щоби на землі люди не видирали собі хліба наче ті дики ззвірі. Соціалізм не обраховує, скільки метрів сукна вийшло-би на штани ангела в „Откровенію”, який одною ногою стояв на суші а другою на морі — такими задачами займається ся релігія, а соціалізм питаеться, чому-то ті, що ви-

робляють найліпші матерії на одіж, самі звичайно вбирають ся в найданше і найпідлійше шматє. Отже бачимо, що вже в своїх основах соціалізм і релігія не мають нічого спільногого, бачимо, що релігія займається ся справами уявленими і видуманими, а соціалізм справами реальними і практичними. Хто цікавить ся теоріями, просе, що станеться з ним по смерті а байдужний на се, що станеться з ним і з його родиною як забракне центів і роботи перед смертию, сей не може рівночасно інтересувати ся соціалізмом, який власне тільки й говорить про працю і єї плоди. З праці живуть всі люди — побожні і безбожні, убогі і богаті, а богаті тримають убогих в побожності, щоби ті не стали думати і не додумались до соціалізму. Бо віра і визиск все ходять в парі.

III.

ПРАВДА В РЕЛІГІЇ.

Кажуть, що навіть і в байці мож знайти зернятко правди і чогось з неї навчити ся; подібно дастъ ся сказать і про релігію. Чоловік ніколи не може видумати щось

такого, що було-б абсолютною „видумкою”, значить, було-б чимсь неправдивим, неможливим або неістнучим, а рівночасно не стояло в ніякій звязи з правою, можливістю або дійсністю. Люди думають після того, що знають, а знають тільки се, що спостерігають своїми змислами і на тих спостереженях снують свої думки. Спостереження самі в собі є правою і дійсністю, а доперва снованя людської думки можуть будувати з цеголі правди съятиню брехні, можуть зробити правду неясною, незрозумілою та неподібною до себе самої.

Такою мотаниною і безображеню правою є також і релігія. Що ми властиво розуміємо під словом „релігія”? В латинській мові се слово означає „вязти, прив'язувати до чогось” і в церковнім розумінні слушно означається ся релігію як звязь чоловіка з Богом, бо і в загальнім значенні релігією називають погляди чоловіка на вселенну, його відносини до незнаного і невидимого. Всі людські думки, що старажують ся пізнати і зрозуміти остаточну причину цілого видимого съвіта і пізнати, яка є звязь між поодинокими явищами в природі, є релігійними думками. Се є першою правою, яку знаходимо в релігії, ко-

ли розважимо лишень буквальне значінє того слова. Ніхто з нас не може успішно заперечити, що нема ніякої звязи між чоловіком а съвітом, серед якого він живе, або що люди не підлягають ніяким законам подібно як усе інше в природі — є звязь, є релігія. В тім чистім первіснім значінню повинен бути релігійним всякий чоловік, повинен старати ся пізнавати хто він і де він, повинен враз з побожним біблійцем завдати собі питання, звідки прийшов і куди йде, з чого походить і куда стремить не тілько він сам, але й всяке інше сотворінє, живе й бездушне, на съвіті.

Таким є правдиве, основне значінє релігії — нічо інше, а друге слово на означеніє того, що вчені називають фільософією. Сьогодня під словом релігія розуміють таку фільософію, котра основується на вірі в божество, і релігійним називаємо чоловіка, що вірить в істоти, які стоять поза природою і панують над нею. Отсє шукане першої сили в природі, сеї сили, яка уводить в рух цілу машинерію всесъвіта, се є другою правою, що криється в релігії.

З того другого погляду релігія є змаганням піznати першу причину всіх види-

міх і невидимих явищ в природі. Чоловік, скоро лишень прийшов до съвідомості ріжноти між причиною і наслідком і поставив собі питане: чому? звідки? що за причина? — став релігійним. Пізніше його релігія перейшла через млинок льогічного і наукового розумовання і його релігія перетворила ся у фільософію. Релігія випарувала і пішла в гору, фільософія скристалізувала ся і осіла на землі блискучим діямантом правди і науки. Подібно як в салінях, де виварють сіль, вода випаровує і сchezас, а в збірнику остає сама чиста сіль, яка й представляє собою усю вартість сільної ропи. Розумної відповіди на найбільші питання людської думки релігія не дала; замість розумних і можливих теорій, вона каже нам вірити в те, що в давну давнину видумали неосьвічені досвідом і наукою уми напів диких племен. Після релігії причиню всього на съвіті є боги, про яких читасмо в старих писанях, що дуже часто являли ся людям і їм помагали або шкодили в буденнім життю. Де-ж ті боги є сьогодня? Чому вони тепер не являють ся нікому і не показують своїх чудесних штук премудrosti і всемогучости? Помагали колись Грекам здо-

бувати Трою, а Жидам бити Філістинів і Амаликітів — чому вони тепер не інтересують ся більше війною, чому, приміром, не поможуть Москалям відбити назад від Німців Польщу, або чому не оборонять бодай таких „святих” місць, як Єрусалим та лишають всілякі Кальварії по християнських землях, на поталу кровожадного війська? Мабуть за старі вже, щоби лізти не в свої діла... Нема їх. Молодий розум новітнього чоловіка не видумує більше богів, тому і не говорить про них ніхто і не съпіває ніхто і по книжках вже більше не пишуть про подвиги богів, півбогів, чарівників, святих і всяких інших дивоглядів. Вони істнували доти, доки люди вірили в них і видумували їх. А скоро людський розум перестав вірити в них і людська душа перестала вилітати поза межі розумного і можливого, так і богів більше на землі ніхто не стрічає, ніхто не користується їх силою на війні, їх знахарством в хоробі, ані святі не вратують молитвою сего, хто за слабий, щоби встояти в борбі о істнованні богів.

І ніхто думаючий не скаже, що причиною всіх причин у всесвіті є боги, так як се говорить релігія. Соціалізм богів не знає.

Львів. Бібліотека
АН УРСР IV.

РОЗВИТОК ХРИСТИЯНСТВА.

Християнство почало рости і розвивати ся тоді, як велика римська держава дійшла до вершка своєї могучості і, не могучи встояти на **несправедливих** основах неволинцтва, стала хилити ся до упадку. Поступ, який Римляни зробили в житю державнім, в науці і штуці, спричинив се, що старі вірування і звичаї у всіляких племен, що входили в склад римської держави, страстили свій блеск і силу; люди покидали їх і звертали ся до нових римських поглядів, наслідуючи у всьому тих, яких вважали за вищих від себе. Ми й сьогодня бачимо, що люди радо наслідують тих, що панують над ними і мають їх за щось ліпшого і розумнійшого. Так воно було і за часів Христа.

Через перетворене державних порядків в тих часах з малих незалежних народів і племен в одну велику римську державу, мусіла також і релігія змінити свій вигляд і допасувати себе до нових обставин. Де було передше много малих нерозвинених держав, там повстала одна велика, на писаних законах основана римська

ЛІВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА

АН УРСР

№ И - 55910

Лівівська наукова бібліотека

№

6519 6569

імперія, на чолі якої стояв один найвищий проводир, цісар. Відповідно до того змінила і релігія свою подобу: на місці багатьох богів і богинь, яким покланявся кождий народ з'окрема, повстала одна релігійна система з вірою в одну божу родину. Один римський імператор на землі і один юдейський Єгова на небі — єе головний зміст християнства. Воно не прийшло з неба, ані Христос його не видумав, але повстало в зовсім природний спосіб, як і всео інше на світі, являючись новою фазою релігійного життя враз з новою фазою життя державного.

Основно християнство не ріжнить ся нічим від поганства, так як і римська держава не мала в собі нічо нового в основах, а була лише усовершенем і обєднанем старого суспільно-політичного ладу. Християнство злучило і огладило зверху стару поганську релігію, з багатьох богів зробило тріумвірат (спілку з трох, як і тепер маємо по організаціях трох головних урядників), а всео інше позістало те саме, що було в поганстві. Вірування, обряди, всілякі забобони і релігійні звичаї перейшли з давніх поганських часів в християнство і дальнє розвивалися та доводили людей до кро-

вавих воєн і безглуздної різанини в середніх віках. Так отже християнство несвідомо і без ясного определення створило зі старих вірувань нову релігію, допасовуючи її до нових соціальних прінципів та до змінених економічних відносин.

А економічні відносини були власне чи не найважнішим чинником в початковім розвою християнства. Наука Христова прозябла і стала зростати в часі, коли то римська держава знаходила ся в стані розкладу, в стані політичної і економічної руїни. Ціла Італія була винесена системою страшного невольництва; се були часи коли-то римські вельможі різали своїх невольників наче худобу і кидали їх тіла на жир рибі у ставах, бо вірили, що риба, кормлена людським мясом, є дуже смачною. Гіршої неволі уявити собі ніхто не може, страшнішої розпуки і безнадійності сьвіт не бачив. І серед такого пекла являється ся один з Христових агітаторів і солодкими словами малює нещасним невольникам вічне блаженство в небі. Чи ж дивно, що люди липли, як мухи до меду, до нової науки, що стративши всю надію на добра дочасні, жадно і без критичного думання (до чого і спосібними не були) принимали

у свої серця нову віру і ставали ревними християнами? Зовсім природно, що такі обставини були як найвідповіднішою почвою до плекання віри в посмертні гаразди. І не тільки невольники, але й вольні люди і сама римська шляхта і аристократія знаходилися в тім часі в стані банкроцтва і морального занепаду та деморалізації. Очевидна руїна держави сповняла страхом тих, що були її правителями і вони з розпухою гляділи в будучність, з жахом стрічали думку про се, як дикі орди варварів, котрих вони вже не були в силі спинити, положать кінець їхньому правлінню. В такім положені і найбогатші з них радо наставляли ухо новій науці жидівських проповідників з Палестини і ставали християнами.

Наука і штука, які й сьогодня є головними ворогами релігії, були ними також і в початках християнства. Але тоді вони ще були за слабі, щоби стати до борби зі самим християнством і його не поборювали а, навпаки, помогали йому валити старі поганські релігії і самому ставати на їх місци. Тодішні римські учени і вся інтелігенція зовсім не вірили в старих богів і одні з них ставали скрайними матерія-

лістами і безбожниками, а інші знов шукали нових, розумнійших теорій релігійних і знаходили їх в християнстві.

Бачимо отже, що християнство росло не жадним чудом, а в зовсім природний спосіб. Людий бідних і невольників манила до нової релігії надія на щасливість по смерти, а богатих і учених незадоволене зі старих богів, віра в яких була ясною наругою над людським розумом і законами природи.

Християнство, як нова релігія, було формоване на взір тодішньої соціально-політичної системи, яка містила ся вдвох словах: пан і невольник. Пан, що його усовершенем був ціsar в державі, знайшов свій ідеал в релігії в особі одного Бога, царя неба і землі. Невольник, слуга, підданий, який в державі був власністю пана, в новій релігії став власністю Бога. Той Бог, той Христос є нічим іншим, а ідельним паном, який нагороджає вічним щастям своїх вірних підданих і карає вічними муками тих, що не признають його панування над собою. Тому покора, рабське понижене себе самого, любов ворогів і інші собачі чесноти грають таку велику роль в християнській етиці — а що й не може бу-

ти інакше, коли зважимо, що власне такі „чесноти” є основною характеристикою відносин між паном і невольником.

Приноровивши себе як найкрасше до суспільних і політичних відносин в римській державі, християнство зростало так само скоро, як і всео інше на сьвіті, коли дістане ся серед сприяючій своєму розвою обставини. Правда, в самих початках християн переслідувано, мучено і убивано, але се тревало не довго — доти, доки люди не пізнали і не зрозуміли, чим властиво є ся нова наука. А скоро пізнали, що се нічого надзвичайного, а тільки їх стара віра, уліпшена, вигладжена і підмальована — тоді вже без великих клопотів християнським місіонарам вдало ся навертати один нарід за другим, а царі знайшли в новій релігії доброго помічника в триманю людей в послусі і підданстві.

Після упадку римської держави християнство зберігло від загибелі культурні здобутки Греків і Римлян і присіло їх так тісно, що хоч і не вернули ся назад старі часи варварства і скрайної темноти, однак і поступу через довгі віки не було ніякого. Се були часи, які в історії називають ся середновічними, а в яких християнство

переживало свій найдикший і найпоганіший період. Росло і ширило ся на цілу Европу і проливало кров людську в сектантських боротьбах та у війнах з новою азійською релігією, з магометанством.

V.

ЧИ ХРИСТОС БУВ СОЦІЯЛІСТОМ?

Много є в соціалістичнім русі таких, котрі вважають Христа соціалістом і твердять, що новітній соціалізм є зовсім згідний з науковою Евангелією. А що християнські церкви є ворогами соціалізму і поступу в області наук природних і соціальних, то наші побожні товариші пояснюють се тим, що попи перекручують науку Евангелія і проповідують її в дусі капіталістичнім задля особистих зисків. Провідною думкою в твердженню християнських соціалістів є се, що Христос мав бути ворогом церкви і держави і умер мученичою смертю в борбі зі старою жидівською вірою і деспотичною римською державою. Ну, якщо се правда, то в руці кожного з нас повинен бути „Новий Завіт“, а партія сповнить лише свій обовязок, як урядово іменує Христа своїм почет-

ним членом.

Але нім поставимо сю справу під референдум членства, переконаймо ся перше, чи наука Христа дійсно має що спільног зі соціалізмом.

Всьо, що знаємо про Христа і його науку, містить ся в чотирох книжках Евангелія; се є одноке жерело, з якого можна дістати рішучу відповідь на питанє, чи Христос був соціалістом, чи ні. Кожде з тих чотирох Евангелій містить у собі одно і те саме оповіданє про жите, науку і діяльність Христа і тому вистарчить перечитати одно з них, а знати-мемо що є в інших трох. В найгарнійшій формі подає нам навчаня Христа евангелист Йоан. В його Евангелію повно любови і жертвенности і під тим зглядом він здається ся перевисшає свого учителя. Хотячи пізнати характер і науку самого Христа, ми побіжно перейдеме Евангеліє від Матея. В нім змальовано риси характеру Христа досить вірно і в гармонії з його релігійною і моральною наукою; автор оповідає лиш те, що йому розказували другі люди і не чіпляє нічого з особистих почувань і поглядів — до чого, можливо, й не був спосібним.

І читаючи се Евангеліє від Матея, ми

бачимо, що в нім нема ані одної ідеї, яку Христос брав-би в соціалістичнім розумінню. Правда, є місця у Матея, що мають соціалістичну подобу, дадуть натягнути ся на соціалістичне концепто, але ані Христос, ані його церква їх по соціалістичному не розуміли.

Христос після Матея — се жидівський Лютер чи Толстой, який уявив собі, що йому судило ся дати сьвітови нову віру і моральність і що він сам не звичайний чоловік, а син самого Бога, співладітель царства небесного. Христос вірив, що його послав отець небесний в ролі еміграційного агента між людьми, щоб їх намовляв покидати все земне і дочасне і думати лише про небесне і вічне. При тім був він типом, до якого сьогодня зачисляють знахарів, ворожбитів і чарівників — люді з незвичайними психічними прикметами, що їх по всі часи стрічаємо в людськім суспільстві. Особливо замітним являється сей тип в полуднево-західних народів Азії, звідки походять майже всі значніші релігії на сьвіті. Такі люди є спосібні чинити надзвичайні діла, або так звані чуда. Чудами є переповнена кожда релігія і вони є головною підпоровою всякої релігійної системи.

Природа не знає ніяких чудес. У ній

дієть ся всю після відвічних і незмінних законів, з котрих закон причиновости виключає можливість чуда. А се, що люди називають чудом, є одним з тих природних явищ, яких причини вони ще пізнали і у своїм знаню не навязали до загальної основи всесвіта. Крім таких природних чудес є ще чуда фікційні або видумані, а які в дійсності ніколи не лукалися. До таких неможливих чудес належить чи не більшість з тих, які після оповідання Матея творив Христос. Деякі знов є можливі. Що він приміром, спіляв хорих не уживуючи при тім жадних лікарств, се признасть нам кождий лікар сьогодня і скаже, що Христос був психопатою, то є таким лікарем, що може лічити деякі недуги (особливо ті, що загрожують нервову систему) силою своїх власних нервів, свого власного духа. В таких випадках хорому помагає положене руки, погляд очей і сильна добра воля лікаря, щоби хорий подужав. Таких чудотворців знаходимо всюди: між темними верховинцями Бескида і між високо образованими професорами медицини німецьких університетів.

Ся можливість лічити хорих і творити чуда була вельми помічною для Христа в

його пропаганді. Він був съвідомий того, що потрафить чинити річі, що їх пересічний чоловік чинити не може, але своєї дивної сили не розумів і був загадкою сам собі. Свою силу творити надзвичайні діла Христос назвав вірою і гадав, що кождий чоловік може єї збудити в собі і одним словом переносити гори з місця на місце (XVII, 20).

Своїм заха́рством робив він величезне вражінс на простім народі і скоро знайшов таких, що увірили в його божество і науку.

Увірив в Христа також Йоан Хреститель, релігійний агітатор, що, подібно як Христос, бунтував народ проти попівства і проповідував нову релігію.

Того Йоана Хрестителя можна-би назвати соціалістом в моральнім розумінні. Він виступав проти попів за їх ледаче лицемірне житє, а навіть самого царя Ірода зляв за се, що жив з братовою. Йоан проповідував також милосердє для бідних. На просьбу своєї жінки і доньки Ірод звелів зрубати йому голову.

Майже вся моральна наука Христа містить ся у так званій „Проповіди на горі”. Вона займає главу пяту, шесту і

сему у Матея. Зміст є більше-менше такий:

Жий собі, чоловіче, в тихій покорі, не дбай за дочасне і матеріальне, не думай про се, чи є що їсти або одягнути ся у що, а гадай тільки про щасливість на небі. Головна річ, як дістаттп ся до царства небесного. А дістанеть ся там лишень праведний — такий, що з ніким не гнівась, не поглядає на гарних жінок, не женить ся з розвідкою, не проклинає, не противить ся і не злить ся; як його замалює хто в піку, він з солодким усміхом подякує йому і попросить чे�мно, щоб йому заїхав ще з другого боку... Дістанеть ся до неба сей, що не ставить опору, як йому відбирають його власність і позичає радо гроші всякому, не жадаючи ні посьвідки, ні поруки, ні жадної забезпеки, що гроші вернуть колись назад до нього... І піде до неба сей, що дас милостиню і молить ся потайки в коморі так, аби навіть миши не чули слів його молитви, аби сусід не знав, чи він єсть в пятницю рибу, чи сало... Небо є для таких, що тримають ся пташиної економії — не єють і не жнутъ, а живуть на рахунок Божого провідіння, яке, вбираючи у найновійшого фасону строй водяну лелю і полеву травицю,

тим більше дбати-ме про свою подобу в людськім тілі... Буде в небі і такий, що не судить і не докоряє нікого, скриває знане і правду перед темною голотою, не вимовляє ніколи таких поганих слів як „клясова съвідомість — воля — економічний детермінізм — рівність—еволюція—критика—соціальна революція” — а з похиленою головою, не оглядаючи ся нї в ліво, нї в право, іде простим вузоньким шляхом великих чеснот підданства і покори.

Як у такій науці може християнський соціаліст добачити соціалізм — соціалізм Маркса, Бебля, Жореса, Дебса і десяткох міліонів інших соціалістів і соціалісток — се є загадкою і новітнім чудом. Мораль, горлошена у „Проповіди на горі”, є якраз добра для піддереження всього того, з чим бореться соціалізм; вона цілою своєю силою пхає слабшого на поталу сильнійшого, взыває до фізичного і умового лінівства та байдужності і як-би ті „золоті” слова „Проповіди на горі” здійснили ся в практиці, то на світі існувалоби тільки два типи людської породи: пан, з нагайкою в руці і темний, бездушний, з малпячим виразом лиця невольник. Та закони природи є сильніші від видумок фантастів і ніко-

ли не дадуть ся заступити теоріями „пророків і спасителів”.

Всі добре знаємо, що в практичнім, щоденнім житю християни тримають ся Христової науки лише там, де вона є в згоді з законами природи і не противить ся простому, здоровому, поганському розумові. Народ добре розуміє, що як „не всьо правда, що на весілю съпівають”, так і не всьо правда, що в церкві проповідують.

Та є два реченя у „Проповіди на горі”, що відділені від цілості, до якої належать, мають дійсно моральну вартість. Одним з них є речене „Блаженні голодні правди, бо вони наситять ся” (V, 6) і речене „як хочете аби люди вам чинили, так і ви їм чиніть” (VII, 12). Соціалізм також накликає нас до шукання правди і до добрих братерських зносин людий між собою; а в Евангелію ті реченя є тільки непотрібною оздобою противної собі цілості.

На думці у Христа була тільки його власна, уявлене величність і слава. Уся його наука має на щіли не добро людий на землі, а славу трох богів на небі. Як і говорить часом слова, що здавало-б ся висказують правдиве співчутє для терплячого людства, то не о людий йому розходить

ся, а о своє вимріяне царство. Каже, що „нема нічого скритого, аби не виявило ся і нічого схованого, аби не було знаним (Х, 26), але не розуміє під тим поступу інтелектуального і усовершення людського уму, а свою власну мудрість і спромогу виявити і пояснити людям всі тайни всесвіта.

Не забуваймо і про те, що в науці Христовій, як і в цілій Біблії, є богато протиєньств і суперечностей. Стрічаємо часто таке, що одна гадка заперечує другу; що є наказаним в однім місці, то саме заизується на другім. От, приміром, в Евангелію від Матея Христос каже раз, що „блаженні миротворці” (V, 9), а відтак перечить се кажучи, що „я прийшов подати не мир, але меч” (Х, 34), а даліше перечить і сю зasadу, приказуючи вложить у похву меч одному зі своїх прихильників, який заходив ся боронити його під час арештування (XXVI, 52). І що сказали би ми про товариша, котрий сьогодня з одушевленем проповідував-би клясову борбу, а завтра знов старав ся вмовити в нас, що інтереса капіталу і праці є одні і ті самі — або в який інший спосіб робив біле чорним, а чорне білим — чи не викинули-би ми його з партії? А тут, з Біблією під

пахою, суне дехто в хату соціалізму і давай доказувати, що „Христос був також соціалістом!”

Та читаймо далі Матея. Соціалізм каже нам любити всео добре і гарне у сьвіті, а Христос жадає нашої любови в монополь для себе; і йому здається, що вся любов у сьвіті є його приватною власністю і, забуваючи навіть про „Отца небесного”, бачить всюди тілько своє возлюблене „я” (Х, 37). Христос є представником не соціалізму, а представником і апостолом з’ідеалізованого до кінцевої досконалості царизму і егоїзму (самолюбства).

А невольникови, обтяженому працею і визиском, радить скулити ся і прийти до себе, себто до своєї науки, та вложити на карк ще друге ярмо релігійної боязни і славословія (XI, 28, 29).

Соціалістичне діло, та не в соціалістичнім дусі, зробив раз Христос і його ученики, як ідучи полем, зривали колосс, щоби заспокоїти голод (XII, 1). Тим показав що право чоловіка удержаняти себе при житю стойть понад право власності. Очевидно, що Христос брав се колосс як свою власність; „дар неба і землі” вважав себе вищим понад всії права.

Христові погляди на жите родинне були зовсім такі, які сьогодня попи і капіталісти так уперто пхають на власність соціалістам, викрикуючи, що соціалізм є ворогом родини. Христос дійсно не дбав про родину. Не тільки, що відчурав ся родини, з якої вийшов на світ (XII, 47-50), але і нової не закладав і своїх поклонників взвивав покидати родину та іти за собою (XIX, 21, 29; XVI, 24).

В річах дочасних, в справах суспільних і політичних Христос був у найліпшій гармонії з істнующим ладом. В Евангелію від Матея не знаходимо нічого, що оправдувало-би слова побожних соціалістів, що „Христос був також революціонером”. Революціонером він був — але релігійним, а не соціальним. Політика і питання економічні його зовсім не інтересували, хоч яко чоловік образований, мусів їх розуміти. У своїй подиву гідній уяві Христос, здавалоб ся, бачив капіталізм з його індустріальними монополями, говорячи, що „хто має, то йому ще дасть ся, і він мати-ме подостатком; але хто не має, тому відбереться навіть і се, що мав (XIII, 12), Про справедливість в економічних відносинах між людьми Христос не думав ніколи і вірив,

що на сьвіті завсігди будуть пани і слуги, богачі і бідаки (XXVI, 11).

Не знав Христос нічого і про інтернаціоналізм, то є ідею братерської єдності і рівності всіх людей на сьвіті без згляду на національні ріжниці. Він був жидівським націоналістом з доброю дозою шовінізму у своїй вдачі.

Вірив він, що Бог післав його „тільки між заблудших дому Ізраїля” (XV, 24), а доперва пізнійше, як побачив, що його родинці шукають у нього не науки релігійно-моральної, а помочи лікарської, — Христос звернув увагу на другі народи і велить своїм ученикам іти і навчати всі „язики” (XXVIII, 19, 20). Чужинців Христос не любив. Як прийшла до нього канaanська жінка і з плачем благала, щоб уздоровив її „біснувату” (божевільну) доньку — Христос і говорити не хотів до неї. Ученикам, що просили за нею, сказав що не годить ся відбирати хліб дітям і кидати собакам (се мабуть натхнуло німецьким шовіністам зворот — „Du slavischer Hund!”). Але, що баба була вперта і писката, то Христос вкінци дав ся вблагати і сцілив хору (XV, 23-28).

З економічного погляду Христос не був і не потрібував бути соціалістом. На

що йому було сушити голову тим, як люди прокормлюють себе і одягають, або скільки соціальної праці представляє собою бушель бараболі, коли він в байці про хліб і рибу з'умів п'ятьцентовим бохонцем і фунтом риби накормити сто люда, не враховуючи жінок і дітей (XIV, 17-21; XV, 34-38). Про такі прозаїчні річи Христос не любив балакати і сварив на учеників, як зверталися до нього в справах харчу, або інших потреб тіла (XVI, 5-11). Ученики самі мусіли дбати про се, щоби їх учитель і вони не ходили з порожнimi жолудками у своїх агітаційних мандрівках.

У Христа було дуже слабе розуміння простих, дрібних обставин щоденного життя. Доказує цого уступ у Матея (XVIII, 12-13), де Христос твердить, що пастух, згубивши одну вівцю, лишить без нагляду дев'ятьдесят дев'ять а піде шукати сеї одної, бо, після його думки, милійша одна вівця котру згубив і знайшов, чим дев'ятьдесят дев'ять овець, що з ними немав клопоту. Таких сентиментальних пастухів сьогодня нема і годі вірити, щоб вони були за часів Христа.

Богацтва Христос не любив і богачів не вважав добрим матеріялом до будови

своого царства (XIX, 23-24). Соціалізм є також ворогом богачів, але не задля їх достатків, а задля нечесних способів, якими набули своє майно. А Христос не любив богатих, позаяк зінав, що вони, заняті справами фінансовими і приємностями сего світа, нерадо підуть за його науково умертвлення і самовідреченя. Та переконання його про відносини між працьодавцем а робітником були зовсім капіталістичні; після його погляду, то робітникови належить ся за його працю не повна вартість її витвору, як сего учитъ соціалізм, — а се, за що згодить ся з капіталістою (причта про виноградника (XX, 1-16).

Не був Христос соціалістом і тоді, як виганяв купців і банкирів з Єрусалимського храма (XXI, 12-13). Ним бувби тоді, якби виганяв не дрібних, кошикових перекупнів і міняйлів з церкви, а заходив ся скасувати в цілім kraю богатих обшарників, властителів винниць, полонин і других публичних ужитків, та як-би був виступав проти неволі і панщини, які в тих часах були основою суспільного ладу. А з церкви то і нині викидають такого, хто відвертає увагу зібраних людей від богослуженя і попівської науки.

В одній причті Христос отверто стає по стороні працьодавців і з обуренем оповідає (XXI, 33-40) про тих робітників, що в осені не хотіли ділити ся з властителем винниці плодами своєї цілолітньої праці, але набили і прогнали його агентів чи колекторів, а навіть і його сина не злякали ся і не дали собі видерти свого дорібку. І тих гарних типів освідомленої справедливости Христос ставить як взір лихих і грішних людей, гідних великої карти на сім і тім съвіті за се, що боронили плодів власної праці. З того видно, що Христос зовсім не противив ся стяганю зисків і наємній неволі, яких соціалізм вважає головними ворогами робітничої кляси.

І не тільки для капіталістів, але й для царів Христос мав як найбільшу пошану. Ані розпустник Соломон, ані убійник немовлят Ірод не стягнули на себе такого великого гніву „Сина Божого”, як якийсь бідачисько в причті про весілє царського сина (XXII, 1-14), що за зломані двірської етикети (прийшов, бач, на весілі без фрака і ковнірика) дістав ся там, де „плач і скреготане зубів”. Запитаний фарисеями, чи годить ся платити податок

цареви (ХХII, 17-21), Христос заявив, що до царя належить все, на чім лиш знаходить ся його знак або образ; отже все, що тільки цар може загарбати в свої руки і положити на тім свій герб і поставити досить війська, щоби се його зрабоване добро боронили перед захланністю іншого царя. Тому й не диво, що всі найбільші царі і володарі в сьвіті були, є і будуть загорілими христіянами.

Свою науку панування і служеня Христос огладив і приоздобив двома заповідями про любов Бога і ближнього (ХХII, 36-40), але ті заповіди, причіплені з боку до головної будівлі його науки, ніяк не гармонізують з духом невольництва, погроз і самовідречення, якими дишіє провідна ідея Нового Завіта. Подібні ті заповіди до малої, гарної хатчини, яку хтось нерозумний поставив під високою, чорною стіною величезної вязниці. Всякий, глянувши на неї, подумає, що ся привітна хатчина не може бути складовою частиною грізної тюрми і що її місце не тут, але десь в зеленім саді серед вольного поля, де чоловік спокійно і без погроз кайданів і неволі живе в любовних обіймах Матері-Природи. А любов, практикована на засадах основ-

них прінціпів Христової науки, є нічим іншим, а рабським привязанем невольника до пана і має свій зародок в сліпім інстинкті самозаховання, яке задля темноти не має відваги станути о власних силах на свободі. В таких істотах заховане свого власного „я” з головною ціллю житя, а віруючи, що служенем комусь сильнішому від себе мож осягнути сю ціль, вони тільки й думають про се, як-би то дістати найбільше ласк і нагород від того, кому служать. З таких сотворінь складаються ся всі вірні піддані царів і панів, всі вірні сини кождої церкви — темна, заляканя, самолюбна маса, над якою всесильно панує діявольська трійця Капіталізму, Клерикалізму і Мілітаризму. Так виглядають в дійсності дві великі заповіди Евангелія.

В Соціалізмі найбільшою заповідею не є любов, а справедливість. Два тисячі років християнства є наглядним доказом, що любов без справедливості є зовсім безсильною в боротьбі чоловіка о поліпшене його життєвих умовин. А тими умовами Христос не інтересував ся іуважав за добре всі несправедливі звичаї і порядки між людьми. Потонувши у фантастичних мріях про своє царство на небі, він не звертав

уваги на се, як люди живуть на землі і в своїй науці подав їм не средство на визволі з ярма неволі і темноти, а лише на тлі вічності з'ідеалізував самолюбство і неволю, вважаючи себе царем а людей своїми підданими. Річ проте зовсім очевидна, що чоловіка з такими ідеями годі призначати соціялістом, ані його науку соціялістичною.

Заповідь про любов, хоч і є головним аргументом християнських соціялістів, тратить весь свій блеск, як єї поставимо поруч заповіди ненависті, про яку так часто читаємо в Евангелію. Христос не любить всіх людей, а тільки своїх поклонників. Тим, що противляється його науці, загрожує вічним огнем, де буде плач і скрегот зубів (ХІІІ, 12; ХІІІ, 42, 50; ХХІІ, 13; ХХІV, 51; ХХV, 30); містам, що не приймуть його науки, грозить карою гіршою від тої, яка стрінула Содому і Гомору (ХХ, 15; XI, 21-24), а ціле людство обіцює судити при кінці сьвіта і поділити його на праведників в небі і грішників в пеклі, закінчивши в такий спосіб своє уявлене післанництво як син божий.

Така наука не має нічого спільногого з соціялізмом. Соціялізм не обіцює нічого і не

грозить нікому; соціалізм тільки учиє про се, що робити, щоби людям жило ся ліпше на сьвіті, щоби не було між ними нії гноблення, нії визиску, нії обдурування — взагалі нічого, що противить ся правдивій любові ближнього. А ся наука основується ся не на теоріях релігійних сновидів і фанатиків, а на простім, природнім людськім розумі, який шукає добра і правди не на небі, але там, де люди живуть — на землі. Соціалізм обходить ся без релігії зовсім так само, як дорослий чоловік обходить ся без ласонців і забавок, які грали таку важну роль в його дитячім віці. А як одиниця, коли виросте і стане зрілою особою, покидає і забуває ті речі, що в незрілім віці були для неї предметом серіозного думання і заняття, так і ціле людство росте і розвивається духовно і в протягу століть приходить до щораз нових відомостей, поглядів і вірувань, щораз то близьше стає при Матері-Природі, при дійсності і правді, стає на певній твердій основі науки і знання і після них оцінює вартість творів уяви і фільософічних теорій. Тож заки хто стане мішати соціалізм з релігією, перше мусить переконати ся, яку вартість має одно і друге в сьвітлі науки і правди, а доперва тоді рішати, чи

соціалізм є добрий або лихий і чи Христос був соціалістом.

VI.

ПОБОЖНІСТЬ І БЕЗБОЖНІСТЬ.

Ті два слова є вистарчаючим аргументом на се, щоби доказати непримиримість між релігією і соціалізмом. Побожність, віра в божество і признання старшинства одиниці над загалом — се ідеї що лежать в основах того, що люди звичайно називають побожністю і житем з віри. Се є віра невольників і віра панів; віра гнобителів і гноблених. Для гноблених така віра є проклятим і пеклом, але вони у своїй темності і невіжестві вважають її своїм одиноким спасеннем, одинокою нагородою за гнет і злидні, які терплять в житю. Стративши надію на щастє по сїм боці могили, вони з жадобою чіпилися фантастичної ідеї про вічне жите по смерти і заснули на нїй втомлені злиднями і неволею. В суспільстві повстала каста попівська, так звані клерикали, якої завданем є піддерживати в народі сей „святий” сон побожності і віри у всілякі видумки і байки. Між попами є такі, що й самі вірять у свою науку, а інші знов стали „божими слугами“ легкого хліба ради; одні і другі стоять на услугах пануючої кляси в суспільстві і є одною з головних підпор старого ладу суспільного — капіталізму.

Соціалізм, опираючись на засадах знання і науки, є запереченем всіх релігійних догм і тверджень, а опираючись на ідеях справедливости і природної

моральности, є непримиримим противником клерикальної побожності і церковної моралі. Під тим зглядом соціалізм є безбожним і богохульним. Люди, що звуть себе християнськими соціалістами, не знають, що говорять; вони не є ані побожними християнами, ані правдивими соціалістами і силкують ся об'єднати ідеї які взаємно себе заперечують. В тім положеню довго бути не можуть, але стають або соціалістами, або християнами, або дійсними безбожниками, не віруючи в нічо поза буденне звіряче животінне.

Отсе й є правдива безбожність — людина без ідеалу, без думки про справи вселюдські і всесвітні. Такий правдивий безбожник знає тільки своє власне „я“, своє особисте добро, свою самолюбну душу і шукає тільки для неї одної спасення. Шукає в людях і в богах і вічно пнеть ся до панування над другими. Його мнима, лицемірна побожність є для нього тільки средством до осягненя самолюбних, безбожних цілій, до місця між панами на землі, а між ангелами в небі, куда його жене боязнь зроджена з темноти передісторичних часів. І такі темні уми і невольничі душі прозивають соціалістів безбожниками і матеріалістами, тому що не хочуть враз з ними валяти ся в калюжі самолюбного підданства і стремлять до съвітла і волі. А съвітло і воля, правда і знане творять правдиву релігію, правдиву звязь між чоловіком і скружаючим його всесвітом.

У сїй ново-пізнаній а вічно істнуючій релігії, яка є душою соціалізму, єдність є основною правою, а братерство основною моралию. Єдність у

сього сьвіта, видимого і невидимого, один безмежний, незглубимий і вічний океан житя, що обявляється у безконечному числі форм і досконалости. І як каплина води є частиною водяної маси моря і мусить заедно вертати ся до неї по довшій чи коротшій мандрівці під минаючими видами пари, дощу, снігу або леду, так і жите людини є лишень відорваним обявом відвічного житя всесвіта і становить враз з другими безчисленними житевими формами одну, в своїх основах вічно ту саму, а на зверх підлягаючу безконечним змінам Природу. Се є одинока правдива релігія і побожність — релігія єдності і рівності, в якій нема місця ідеям повставання чогось з нічого, ідеям панування і служеня, караня і нагороджування. Іскра сеї правдивої релігії тліє у всіх релігійних системах, вона виразно зазначується в словах Христових, коли він говорить, що „Я і Отець одно есьмо”, або коли апостол Павло говорить про Бога, що він є тим, в якім „двигаемо ся, живем і есьмо“. Тайна Евхаристії, в якій після вірувань більшості християн подається людам до поживання тіло і кров Христа-бога, є також не чим іншим, а символом єдності між чоловіком і природою, набожною пошаною видимої матерії, яка грає головну роль в людськім житю. Їда і напиток є дійсно тілом і кровлю Бога-Природи і вічне жите на нашій землі може обявити ся тільки в сей спосіб, що одна істота єсть тіло другої істоти, тіло Бога. Бог є сьвітом і сьвіт є Богом і нема між ними ріжниці, нема двох відмінних существ. Цілий сьвіт, видимий і невидимий, є одною відвічною і безконечною єдністю, ніким не сотов-

рений і нікому не підлягаючий, ні богам, ні царям, а тільки дитячий розум людства дав унести себе сонній уяві і сотворив богів на небі та став побожним в нерозумний і понижуючий спосіб.

Побожність людий та їхні думки про богів не були все однакові. Чим більше чоловік пізнає себе і природу, тим дальше відходить від усього видуманого і чудесного. Боги зміняють ся. Суворий і заздрий Бог старого завіта уступає місце лагідному, про любов мріючому, бого-чоловікови Христови, який вже виразно назначує едність між божим а людським, між чоловіком і невидимими силами всесвіта. Нинішні церкви також не однакові. Се, що в одній церкві вважається побожністю, в іншій церкві опрокидується як нерозумне ідолопоклонство. Побожність одних людий видається безбожністю другим людям. Православні називають католиків безбожниками, ті-ж подібно відносяться до протестантів і кажуть, що протестантизм є перевідним містком з віри в невірство. А всі вони несъвідомо голосять сю одну велику правду, що які люди, такі їх боги і така їх віра. Досьвід і наука зміняють не тільки спосіб життя людий, але також і їхні погляди на релігію і побожність. Людство іде в напрямі правдивої побожності, яка містить ся у пізнаню єдності і нероздільності між Богом-Світом і чоловіком, а яку ширить наука новіших часів.

Дотеперішня релігія заступала місце науки серед темних мас народу і суперечність між церквою і школою завжді є очевидною, хоч і як попи намагаються її закрити, допасовуючи нові наукові

правди до старих релігійних видумок і неможливостій. Така латаніна довго не вдержить ся на сьвіті і правда мусить вийти на верх. Людський ум виростає зі свого дитячого віку, а заразом виростає зі своїх дитячих поглядів і ідеалів. Релігія попереджала науку і мусить уступити перед її сьвітом. Закони божі лиш тоді знайдуть послух у людей, як не будуть в суперечності зі законами природи і покинуть свою баламутну назву.

Правдива релігія не знає нічого надприродного. Всю, що є, має свої природні причини і підлягає вічним і незмінним законам. Говорить Говард Мур: „Чим люди більше знають про хемію і фізику і еволюцію і природне право, тим менше в них віри у надприродне. Не може молити ся чоловік дійсно вчений. Молитва є ненауковою. Ніякий еволюціоніст не стане вірити в божественний початок річей. Релігія мала свій природний початок, подібно як вуголь і камяна сіль, і ріки з долинами і горами, і все інше. Вона повставала в робітні людських почувань і людської уяви. Боги не сотворили людей; люди сотворили богів.”

Тому і дивно, дуже дивно, що деякі люди беруться доказувати про згідність пануючої в сучасному суспільстві релігії з соціалізмом і вважають Христа одним з перших соціалістів. Великий будівничий соціалістичного руху, Кароль Маркс, не шукав за соціалізмом в Біблії, ані в жадній релігії, але шукав за ним у своїм розумі, жаднім правди і справедливости. Про релігію Маркс говорив. „Релігія є наркотиком для народа. Знищено релігії як приемности народних мас є приверненем правдиво-

го щастя для людей. Взивати народ до відступства від іллюзій з огляду на становище тих іллюзій є взиванем до відступства зі становищ, які потребують іллюзій. Тому релігійна критика є зародком критики долини сліз, в якій релігія є таємницею съятістю.”

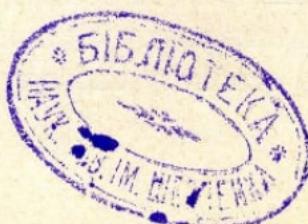
Боротьба з релігією не то що є хосенною для умового розвою людини, але й оминути її неможливо хочби тільки з огляду на те, що релігія є головним оружием в руках пануючої класи по всіх краях. Правда, знене релігії ще не буде зненем економічної неволі, а лише здобутем одного форту в капіталістичній кріпості. Завданем робітників є передусім вирвати з рук капіталістів силу політичну і економічну, а всі інші питання враз з питанем релігійним є меншого, другорядного значіння. Та те ще не є доказом, що робітник може ходити з рана до церкви, а по-півдні на соціалістичні збори і бути добрым партійним товаришем. Для таких не повинно знаходити ся місце в Партиї, бо ніхто не може бути в тім самім часі побожним після церковної науки і безбожним після зasad соціалізму.

Лицемірна засада, що релігія є справою приватною і не повинна входити в обсяг соціалістичної пропаганди, є хибою і тільки спинює сю про-паганду. Ніяка справа в людськім житю не є на стільки приватною, щоби могла бути постійно поминаною в житю публичному і оставала без впливу на нього. Побожність чи безбожність хоч вони є річами, які обходять кожу одиницю в інший спосіб і є з огляду на особисту свободу її приватною спра-

вою, однак вони настроюють єї духовий стан, єї спосіб думання і єї погляд на жите, а все те перетворюється ся відтак в основи, на яких чоловік описується ся орудуючи справами публичними. Ми добре знаємо, що попи не вважають релігії справою приватною, але стараються всіма силами увести свої церковні догми у наукові, політичні і соціальні справи.

Боротьба між соціалізмом і релігією є складовою частиною класової боротьби і не дасть ся ні одиниці, ні придавити фальшивим толкованем і натяганем Біблії на соціалістичну форму. Соціалізм, чи то як фільософія, чи як суспільна теорія, є протиставленем і запереченем релігії. Кожда релігія, кожда церква завжди була і є заклятим ворогом свободи і підпорою старого невольничого ладу суспільного. Тому робітник, якщо хоче успішно і розумно боротися за кращу долу для своєї класи, ніколи не повинен входити в компроміс з ніякою церквою, з ніякою релігійною сектою, а бути твердо переконаним, що як чоловік сам собі не поможе, то не поможуть йому ні видумані боги, ні брехливі попи, ні кроваві пани. Робітник має бути безбожним по християнськи, побожним по соціалістичному і надіяти ся, як сказав Драгоманов — „на себе самого, на свій розум та на свою любов один до другого.”

Скрентон, Па., 10-го червня, 1916.



ЧИТАЙТЕ І ШИРІТЬ!

„РОБОЧИЙ НАРОД”, орган Української Соціал-демократії в Канаді. Виходить що тижня в Вінніпег. Річна предплата виносить \$2.00. Адреса: ROBOTCHYJ NAROD, Box 3658, St. B., WINN PEG, MAN., CANADA.

„РОБІТНИК”, орган Федерації Української Соц. Партиї в Америці. Виходить що тижня в Клівленд, Річна предплата в Зл. Державах 1 дол. 50 ц. на 6 місяців 75ц. В Канаді і за границею, на рік 1 дол. 75 ц., на 6 місяців 90 ц. Адреса: ROBITNYK, 2335 W. 11-th St. Coreny's Bldg. Cleveland, Ohio., U. S. A

„РОБІТНИЧЕ СЛОВО”, просвітно-наукова і поступова часопись для працюючого люду. Виходить раз на тиждень в Торонто, Річна предплата в Канаді \$1.50 ц. В Зл. Державах \$1.75 ц. Адреса: ROBITNYCHE SLOVO, Box 64, TORONTO, Ont., Canada.

ПЕРЕПЛЕТНЯ КНИЖОК С. БЕРЛАДИНА

приймає в переплет всякі книжки, як: бібліотечні, торговельні, бюрові, ноти, мапи, записи і т. п. Золотить і посрібляє по низькі ціні.

Заходіть або пишіть на адресу:
413½ FRONTENAC ST., MONTREAL, Canada.

1,44 (1987)

ЧИТАЙ
Виданя Бібліотеки

До тепер вийшли і продаваються

- Ч. 1. Червоний Кобзар, (збірні робітничих пісень і поезій)
 Ч. 2. Е. Гуцайло: Конець Світу
 Ч. 3. Наш Прометей. З нагоди сотих уродин Т. Шевченка. Збірка статей. З 5 образками. 10
 Ч. 4. Червоний Кобзар, друга збірка найкрасивших робітничих пісень і поезій З (3 образками) 10
 Ч. 5. Давид Едельштат — М. Подолянин: Американський Робітник. Сценічна картина з американського робітничого життя, в трох віделонах. 10
 Ч. 6. Робітнича Читанка 15
 Ч. 7. П. Ляфарг: Біблія Капіталіста 10
 Ч. 8. І. Г.: Гори трупів і море крові та сліз . . . 5
 Ч. 9. " Золото і нужда в Америці 5
 Ч. 10. Мей Вуд Саймонс: Жінка і соціальні питання 10
 Ч. 11. Дамян Бориско: Соціалізм а Релігія 15
 Ч. 12. І. Ван ден Брінк: Важне Питане 5
- Календар „Новий Світ“ на рік 1915 15

ПЕРЕПІСНІ КАРТКИ:

1. Новий Світ. — 2. Чорти проти війни! — 3. Голод в робітничій хаті. — 4. Жан Жорес. — 5. Мені тринайцятий мінав. Т. Шевченко. — 6. Дивлю ся — в могилі усе козаки. Т. Ш. — 7. Іван Франко. — 8. Е. Гуцайло. — Поодинокі картки по 3 ц. 100 копіште \$1.35 ц. з поштовою пересилкою.

Гроші і письма посылайте на адресу:

NOWYJ SWIT

Box 1051, Montreal, Que., Canada.

Книгарні і колпатори дистають 50 процент опусту.

6569

688/11.
Бібліотека: „Новий Світ“ Ч. 11.

Дамян Бориско.

СОЦІАЛІЗМ А РЕЛІГІЯ



Людство.

Соціалізм.

Монреал, 1916.

Накладом Ів. Гниди. — З друкарні „Новий Світ“.